

A Márciusi Front és Erdei Ferenc

Negyven évvel ezelőtt, 1937 márciusában jött létre a Márciusi Front, amely a falukutató irodalom, a népi írók mozgalmának fejlődésében fontos állomást jelentett: tükrözte a mozgalom politikai szerepének növekedését. Az 1937. március 15-én nyilvánosságra hozott program a parasztság, a dolgozó tömegek demokratikus követeléseinek adott hangot. Noha politikailag nem volt következetes, nem ismerte fel a munkás-paraszt szövetség szükségességét, engedményt tett a nacionalizmusnak és a „harmadikutas” nézeteknek, mégis fontos szerepet játszott a faszimuszellenes, demokratikus küzdelemben, és így a Márciusi Front-mozgalom, amelyet az illegális kommunista párt támogatott, Magyarország első népfrontjellegű tömörülésének tekinthető.

A mozgalomban részt vevő írók, szociográfusok, szociológusok nem alkottak egységes tábort sem írói, szellemi, sem ideológiai, politikai felfogás tekintetében. Törekvésüket, szemléletüket két közös vonás jellemezte: az erőteljes társadalomkritika, a változtatás szándéka és az, hogy úgy vélték, a változásban a parasztság játssza a döntő szerepet. Ennélfogva — kisebb-nagyobb mértékben —, de szinte mindegyikük-nél érvényesült a parasztság romantikus szemlélete, amely egyeseknél zavaros faji mítosszal keveredett.

ERDEI FERENC PARASZTSZEMLÉLETE

Erdi Ferenc felfogását a harmincas évek elején Szegeden töltött egyetemi éveitől kezdve nem a romantikus parasztszemlélet, hanem a szigorú realitás, a parasztság helyzetének tudományos, szociológiai vizsgálata, a fejlődés felvetette kérdések következetes végiggondolása jellemezte. Az egyetem elvégzése után, 24 éves korában írott, *A makói parasztság társadalomrajza* című munkájában a következőket állapította meg nemcsak a makói, hanem az egész parasztságról: „Ma tehát ez a helyzet: a gazdává és szellemi, polgárrá és proletárrá hasadt parasztság kezd hasonlóvá válni a nem paraszt polgársághoz és proletariátushoz.”

Ez, a harmincas években mehökkentően újszerűnek tűnő megállapítás megfelelt a történelmi tények — az akkori körülmények között egyáltalán nem könnyen felismerhető — vaslogikájának, másrészt egybevág a marxizmus, Lenin felfogásával. Mivel magyarázható, hogy a fiatal, 20-as éveinek elején járó szociológus a marxizmus—leninizmusával egybevágó következtetésre jut? Az okok között minden bizonnyal az otthoni, a makói tapasztalatok is fontos szerepet játszottak. Erdi kisparaszt, hagymakertész családból származott. A hagymakertészek magas fokú, ésszerű termelési kultúrát alakítottak ki, és gondolkodásmódjukat is a szigorú racionalitás jellemezte. Ez a gondolkodásmódbeli örökség érvényesült — magasabb fokon — Erdi társadalomvizsgálatában, tudományos munkásságában is.

Ennél fontosabb azonban, hogy Makón, ahol nem volt nagybirtok, és ahol a hagymatermeléssel belterjes kultúrát honosítottak meg, a mezőgazdaság tőkés fejlődése s egyben a parasztság rétegződése, felbomlása gyorsabban haladt előre. A makói tapasztalatok alapján Erdeinek könnyebb volt felismerni a parasztság differenciálódásának fontos, meghatározó tendenciáit.

A legdöntőbb mégis az, hogy a parasztság helyzetét elemző, a parasztság sorskérdésein vívódó fiatal Erdi kínzó kérdéseire Lenin műveiben talált meggyőző választ. Még egyetemi éve alatt a szegedi egyetem könyvtárában két német nyelvű Lenin-kötet, az *Állam és forradalom* és *A kapitalizmus fejlődése Oroszországban* címűekhez jutott, amelyeket hallatlan izgalommal olvasott végig.¹ Lenin következtetését a parasztság osztályokra, rétegekre szakadásáról elfogadta, hiszen saját ta-

pasztalatai is ezt igazolták és a meggyőződésévé vált igazsághoz mindvégig ragaszkodott, ez lett tudományos gondolkodásának egyik sarkpontja.

Munkásságával, műveivel a magyar parasztság torz történeti fejlődése, megrekedtsége miatt emelt szót. Arra a felismerésre, hogy mennyire a társadalom felszíne alá szorítottan élt a parasztság Magyarországon, 1935 végi, 1936 eleji nyugat-európai tanulmányútján szerzett tapasztalatai még inkább rádöbbsentették.

„A nyugati paraszt nem is paraszt, az Bauer, paysan vagy peasant, annyi, mintha azt mondanánk: „földművelő”. Jelemt foglalkozást: földműves, még pontosabban östermelő... A nyugati parasztság polgári társadalomnak polgárosult rétege, mely nem több, mint egy foglalkozási réteg, más foglalkozásoktól elütő sajátos színnel. Gyermekei éppúgy választják a pályát, mint más rétegeké, és éppúgy tanulják mesterségüket, mint más szakmabeliek” — olvasható az 1937-ben megjelent Futóhomok című művében.

Erdei felismerte, hogy a parasztság felemelkedése csak az egész társadalom átalakításával, politikai küzdelem útján valósulhat meg. Érthető tehát, hogy fiatal éveitől kezdve a haladó, demokratikus eszmék lelkesítették. Még egyetemi évei alatt, a Szegedi Fiatalok mozgalomának tagjaként, bejárta a szegedi munkásotthonba, kapcsolatot tartott a munkásmozgalmi vezetőkkel, megismerkedett a szocializmus eszméivel. Szülővárosának, Makónak élénk gazdasági, társadalmi és politikai élete, demokratikus közszelleme, a hagymakertészek ellenzékiessége meghatározta politikai pályafutását is. Az úri politikával szembenálló hagymakertészek, a haladó szellemű, széles látókörű, liberális felfogású makói értelmiségiek (korábban József Attila támogatói), munkásmozgalmi vezetők egyengették az útját a politikai küzdelemben.

Erdei szűkszavú, száraz tudományosságában is szenvedélyes hangú írásainak, a Márciusi Frontban betöltött szerepének mozgatórugóit csak akkor érthetjük meg igazán, ha tudjuk, hogy a helyi demokratikus küzdelmek során milyen kemény összecsapásokban, győzelmekben és vereségekben edződött politikai meggyőződése, előretökintő tudatossága. Műveiben, politikai megnyilatkozásaiban kimondatlanul is ott izzik a makói küzdelem hevessége, szenvedélye, állásfoglalásaiban a vereségekből és győzelmekből leszűrte tapasztalata. A Futóhomok című művének anyagát azokban a hetekben, hónapokban gyűjtötte, mikor a makói (értékesítő jellegű) hagymaszövetkezetben az ellenzéki hagymások harcát vezette a kormánypárti vezetőség ellen. A Duna—Tisza közén a Makón felvetődő kérdésekre kereste — az országos érvényű — választ.

A MAKÓI DEMOKRATIKUS KÜZDELMEK ÖSZTÖNZŐ TANULSÁGAI

Az ellenzéki hagymások 1937 februárjában győzelmet arattak a háromezer tagú szövetkezetben, a kormányfőtanácsos elnököt és kiszolgálóit megbuktatták és új vezetőséget választottak, Erdeivel az élen. Ő Szövetkezeti naplójában² így számolt be reményeiről, terveikről: „Erőnk tudatában vállaltuk a nyílt kenyértörést és összehívtuk a háromezer tagú szövetkezet közgyűlését azzal, hogy válasszon új vezetőséget a szövetkezet. Mi teljesen a magunk embereivel mentünk bele a választásba, elszakítván magunkat a kormányfőtanácsos elnöktől és összes híveitől. Ebben az időben óriási eseménye volt ez a városnak, a rendőrség egész szakasszal vonult ki a közgyűlési terem elé, és az összes telefonvonalak Makó és Budapest között mind a közgyűlés eseményeinek a hírért vitték, egyrészt a hivatalos szövetkezet igazgatóihoz, másrészt pedig a Földművelésügyi Minisztérium uraihoz.

Hatalmas győzelmet arattunk és megsemmisítő vereséget mértünk ellenségeinkre. Kezünkbe került a szövetkezet, és a nép lelkesen vállalta azt, hogy hajlandó arra az útra lépni, amelyet mi elébe tártunk. Lelkes hangulatban, és sok jó reménységgel kezdtük meg a munkát.”

Ez a remény csillan fel a Futóhomokban is, amikor a nagybirtok nélküli, demokratikus múltú alföldi mezővárosok paraszttársadalmát bizonyos mértékig alkalmasnak találja a parasztság „polgárosodásának” elősegítésére. A „három város”, Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd parasztságáról, fejlődési lehetőségeiről állapította

meg: „...az összefutott jobbágy-paraszti embertömegből mezővárosi, félig-meddig polgári társadalmak lettek napjainkra, s szerencsés további fejlődés esetén kialakíthatják a magyar földművelő-polgárságot és az „igazán város” mezővárost, mint a magyar társadalom egyedül lehetséges továbbfejlődő formáját”. Ehhez még — könyvének más helyén — hozzátette, hogy segíthetnek a parasztságnak a kisgazdaságok kapitalista termelési és értékesítési konkurrenciájának leküzdésében a mezővárosok autonóm szövetkezései, vagy „erős és bölcs országos politika”. Mindez azt bizonyította, hogy ekkor még élt benne bizonyos illúzió e tekintetben. Tudományos lelkiismeretességét dicséri azonban, hogy a parasztság „polgárosodásának” ellentmondásait is éles szemmel felismerte és szigorú könyörtelenséggel mutatott rá, hogy a magyar társadalom nincs berendezkedve a változásra.

Tudatában volt annak, hogy csak a fennálló társadalmi rend elleni politikai küzdelem szolgálhatja a parasztság felszabadulását. Makón a harmincas évek közepén helyi ellenzéki demokratikus tömörülés jött létre. Ebben részt vett a helyi szociáldemokrata pártszervezet, amelyben a baloldaliak, a kommunisták és kommunista szimpatizánsok befolyásra tettek szert. A demokratikus front fő erejét a 48-as Kossuth Párt képezte, amely nagy hagyománnyal rendelkezett Makón, és a haladó értelmiségieket, a városi kispolgárságot és a korszerű felfogású parasztokat, a hagymakertészek jelentős részét tömörítette. A csoportosuláshoz csatlakoztak a helyi független kisgazdapártiak is. Az ellenzéki tömörülés helyi választási pártszövetséggé alakult, 1935 végétől egy időszaki lapot jelentetett meg Várospolitikai Szemle címmel. Ez a demokratikus pártszövetség nemcsak a helyi és országos választások idején működött, hanem erőteljes politikai aktivitásról tett tanúbizonyságot, politikai gyűléseket szervezett, a város politikai életének fontos tényezőjévé vált.

Erdei Makó 48-as függetlenségi hagyományairól 1935-ös külföldi tanulmányútjáról, Münchenből keltezett cikkében ezeket írta: „...Most érzem én, hogy mit jelentett a mi városunk életében a pusztíthatatlan függetlenségi érzés és mozgalom; most tudom csak, hogy miért tartotta Ady Justh Gyulát a 48 utáni idők nem világraszóló, de egyetlenül mélységekből táplálkozó politikusának. Most tudom csak, hogy az a függetlenségi harc, ha meddő és céltalan volt is, de nem volt oktalan, mert azt az életösztönt táplálta, amelynek igazsága ma már nyilvánvaló, s nyilvánvaló az is, hogy ugyanazok a források lehetnek újabb életmentési kísérletünknek kútfejei, amelyekből ez az életösztön táplálkozott.”³

A Kossuth Pártot, amelynek országosan csak Budapesten, Makón és néhány más városban volt még némi bázisa, így jellemezte: „A komolyan radikális polgári pártok közül egyedül a Kossuth Párt roncsai léteznek még, s ahol úgy is él, mint Makón, csudájára járnak a jövőbenézők”.⁴ Ennek a pártnak lett 1937 elején a makói titkára, s egyben a Várospolitikai Szemle szerkesztője, miközben — a már említett módon — a hagymakertészek szövetkezetének is elnökévé választották 1937 februárjában. Szinte hihetetlen, hogy a 27 éves fiatalember milyen óriási intenzitással vett részt a helyi gazdasági és politikai küzdelmekben, miközben a falukutató irodalom immár klasszikus alkotását, a Futóhomokot is megírta.

A makói demokratikus csoportosulás vezetői — főleg Erdei közvetítésével — szoros kapcsolatot alakítottak ki a népi írók mozgalmával. Támogatták törekvéseiket, s úgy vélték, hogy politikai harcot kell indítani a parasztság demokratikus céljainak kivívása érdekében. Azt hitték, hogy a Márciusi Front megalakítása nem más, mint a népi írók mozgalmának politikai mozgalommá szerveződése, illetve az általuk legdemokratikusabbnak tartott pártnak, a Kossuth Pártnak az újjászervezése, korszerűsítése. 1937. február 28-án irodalmi estet tartottak Makón, ahol Féja Géza már a megalakítandó Márciusi Front programját ismertette. A Várospolitikai Szemle az irodalmi estről és a március 15-i budapesti ünnepségről így számolt be: „Féja Géza bejelentette a Kossuth Párt új programját. Új, országos szervezkedésre indul a párt... a makói Kossuth Párt életében fordulópontot jelent az az irodalmi est, amelyet február hó 28-án tartottunk a Korona Szálló nagytermében. Az est központjában Féja Géza »Irodalom és társadalom« címen megtartott előadása állott, amely

a Kossuth-front teljes szemléletét tartalmazza úgy a történelemről, mint a társadalmi problémákról és a magyar irodalomról is. Kiinduló ponja volt ez az előadás annak a szervezkedésnek, amelyet országos vonatkozásban indít meg a Kossuth Párt, és amelynek a mai élethez simított programját Márciusi Front címen Féja Géza jelentette be azon a márciusi ünnepségen, amelyet a pesti Nemzeti Múzeum előtt rendezett a pesti ifjúság, pontosan azon a helyen, ahol valamikor a magyar szabad sajtó első példányait mutatták fel.⁵

A makói ellenzéki demokratikus vezetők — köztük Erdei is — tehát kezdettől fogva hajlandók voltak a Márciusi Front-mozgalmat politikai eszközökkel támogatni. Erdei politikai fejlődését a kiéleződő helyi gazdasági és politikai küzdelem nagymértékben elősegítette. Makó és a 30-as évek Magyarországnak társadalmi valósága csattanós választ adott a Futóhomok című művében itt-ott kiérezhető illúzióira. 1937 nyarán a kormányzat az országos jellegű nagygazda-szövetkezetnek, a Mezőgazdasági Termelők Egyesült Szövetkezetének (METESZ) adta meg a hagyma exportálásának kizárólagos jogát, ami a makói ellenzéki hagymaszövetkezet megfojtásával volt egyenlő. A hagymakertészek — hogy értékesíthessék hagymájukat — egyenként beléphettek a METESZ-be vagy az egész szövetkezet kérhette felvételét — azzal a feltétellel, hogy Erdeit eltávolítsák a szövetkezet éléről. Szövetkezeti naplójában némi keserűséggel, de higgadtan és szinte tudományos objektivitással számol be az eseményekről: „Nem kevésbé izgalmas közgyűlés volt a színhelye a megütközésnek, mint februárban. Itt azonban lemaradtunk. Szavazásra nem is került a sor, mert áruló kertésztársaink olyan kitűnő oktatást kaptak a hivatalos szövetkezet és a kormánypárt vezetőitől, hogy néhány elszánt fogással a mi gyakorlatlan és tisztességes igyekezetünket teljesen megghiúsították. Ha szavazásra kerül a sor, akkor nyílt kérdés, hogy felül maradtunk volna-e, így azonban menthetetlenül leterítették bennünket, és nem maradt más út számunkra, mint kivonulni a közgyűlésből, hogy legalább a tagok szavazata ne szentesítse egyes vezetőik árulását.”

A vereség tanulságai méginkább meggyőztek arról, hogy a parasztság felemelkedéséhez, szabadabb fejlődéséhez az utat csak a politikai harc, a Horthy-fasizmus elleni demokratikus küzdelem nyithatja meg.

A MAKÓI TALÁLKOZÓ

A hagymaszövetkezetben elszenvedett vereség nem törte meg. A Futóhomok megjelenése, sikere ismertté tette nevét az egész országban. 1937 nyaratól kezdve aktívabban részt vett a Márciusi Front-mozgalomban és éppen ő kezdeményezte, hogy a Front Makón tartson találkozót. Elgondolását Sárközi Györgyhöz írott levelében körvonalazta: „... Itt, Makón szeptember 5—11-ig nagy kiállítás, vásár etc. lesz, ezt az alkalmat felhasználhatjuk egy márciusi találkozásra. Itt van egy olvasókör, amelyet H. Szabóval (derék agitátor) vezetünk; ez rendezhetne 5-én vas. egy »Válasz«-estet, és utána 8-ig mindennap d.u. egy »praktikumot« csinálhatnánk: szöveg, kertgazdaságok, tanyák megismerése, és utána este ankétyszerű megbeszélés a Kör helyiségében. Témák lehetnek: 1. Szövetkezet; 2. a magyar termelés struktúrája; 3. választójog. — Hogy eredményes legyen ez a találkozó, az kell hozzá, hogy az egész Márciusi Front itt legyen, azon kívül vidéki egyetemek emberei, s azok a vidékiek, akik számba jöhetnek (Gyula, Kőrös, Kecskemét, Vásárhely). Ezen kívül Pestről kat. és prot. reformerek, »Gondolat«-ék és a szocialisták rendes emberei”⁶

A tervezett program jórésze azonban nem valósult meg. Az írói estet, a Front találkozóját október elején tartották meg. Az érdeklődő közönség előtt a Márciusi Front vezető írói léptek fel, többek között Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Veres Péter, Féja Géza, Sárközi György, Kovács Imre. A Front vezetői dr. Kiss Károly Kossuth-párti ügyvéd lakásán tanácskoztak a makói szövetkezett ellenzék vezetőivel. A tanácskozáson részt vett a helyi szociáldemokrata pártszervezet titkára, továbbá Könyves-Kolonics József, a makói demokratikus értelmiségiek tekintélyes vezetője, aki később, 1944-ben, Makó felszabadulása után polgári városparancsnokként intézte a város ügyeit, és több más ellenzéki politikai vezető. Azt vitatták meg, hogy a makói

demokratikus tömörülés hogyan támogathatná aktívabban a Márciusi Frontot. A makói vezetők helyeselték azt az elgondolást, hogy a Márciusi Front alakuljon politikai mozgalommá, amivel a Front vezetői közül azonban csak Erdei Ferenc és Kovács Imre értett egyet. Kidolgozták a Makói Kiáltványt és a Márciusi Front bizottságába bevonták Erdei Ferencet is.

A kiáltványt, illetve a Front márciusi programjának újraértékelt magyarázatát a Válasz és a Híd című folyóirat mellett a makói Várospolitikai Szemle is közölte. Ebben a Front vezetői újra meghirdették a demokratikus erők összefogását, hangsúlyozták, hogy népi demokráciát akarnak, a magyar dolgozók törekvéseit fejezik ki. A legfontosabb új mozzanatként bejelentették: „A Márciusi Front makói összejövetelén elhatározta, hogy működését kiterjeszti és elveinek megvalósítására gyakorlati feladatokat is vállal.” Ez a korábbi elzárkózó magatartáshoz képest fejlődést jelentett, amiben a makói demokratikus csoportosulás vezetőinek és Erdei Ferencnek fontos szerepe volt. Révai József bírálta Féja Gézáék politikai küzdelemtől való elzárkózó magatartását.

„A SZABADSÁG POLITIKÁJA”

A Márciusi Front vezetői közül kétségkívül Erdei Ferenc volt a legmesszebbre látó író és politikus. Noha ekkor még nem ismerte fel a munkásosztály történelmi szerepét, meggyőződéssel vallotta, hogy a szándékaiknak megfelelő politikai tényező a munkásság és a parasztság. A szabadság politikája című cikkében, amely a Válasz 1937 decemberi számában jelent meg, hangsúlyozta, hogy eddigi tevékenységük politikai mérlegét csak úgy készíthetik el, ha „annak a munkás-paraszt politikának a szempontjából ítéljük meg a hatást, amelyért maga az írói lázítás folyt és folyik.”

Határozott hangú, tudományos megalapozottságú tanulmányával kimondatlanul is a Márciusi Front küzdelméhez kíván programot nyújtani. Leszámol azokkal a nem kevesek által táplált illúziókkal, hogy az uralkodó osztályok, az „úri közép-osztály” lelkiismeretének felébresztésével lehet a parasztság felemelkedését szolgálni. Hangoztatja, hogy „a szabadságot nem lehet kikunyerálni. Nincs történelmi pillanat, amelyben a szabadságot ingyen és önkéntesen adják.” Az írói „láztítás” nem elegendő és nem célravezető, hiszen az úri hatalom politikai tettek fogja fel és óhatatlanul kiváltja megtorló reakcióját. Nyíltan kimondja, hogy Magyarországon „nincsenek valóságos szabadságjogok”, „csak illúzió itt a szabadság, és futóhomokra épít, aki arra épít.” Az írói demonstráció hősiesség, de csak az a politikai hatása, hogy „felkeltette olyan emberek érdeklődését, akikre szükség lesz a politikai harcban és közelebb hozta egymáshoz őket.” Legfőbb következtetése: „A szabadságért és a szabadságjogokért küzdeni kell — másért nem is érdemes ebben az országban —, ennek a küzdelemnek azonban politikai módszere van...”

Bár található politikai következtetlenség is cikkében (nemcsak a „fajelmélet meg szállottaival”, hanem „az osztályharc és a szocializmus kollektivistá dogmatikusaival” is szemben áll), alapjában Révaival egyezően szabja meg a Márciusi Front-mozgalom feladatát: „...azt követeli ma a tiszta szándékú magyar írótól a szabadság politikája, hogy ne a több és nagyobb szabadságnak az illúzióját táplálja, mert ez veszedelmes önáltatás, hanem azzal éljen, ami valóságosan a birtokában van és azt fordítsa arra, ami a nagyobb szabadság útján valóban fontos és jelentékeny: segítse elő egy olyan politikai mozgalomnak a keletkezését és erősödését, amely a szabadság megépítését célozza, egyszerűen legyen politikus, és ne illúziókat, hanem politikai mozgalmat erősítsen.”

1937 végén volt bizonyos reménye annak, hogy a Márciusi Front-mozgalom az Erdei megjelölte irányba fejlődjék. A Kelet Népe 1941. április 1-i számában megjelent Reformkorszak epilógusa című cikkében — visszatekintve az 1937–38-as időszakra — az ország hangulatát a következőképpen idézte fel: „Az a néhány év, ami alatt körülöttünk és műveink körül zajlott az ország, számunkra bizonyosan hőskor volt... A megütött hangból a márciusi napokon túlhullámozó hangulat lett, egyre

erőteljesebben áramló politikai, vagy ha úgy tetszik, történelmi hangulat. A légkör izgalmát ébren tartották és erősítették azok a művek, amiket a megmozdult írók írtak egyre sűrűbben parasztokról, falvakról, a középosztály vétkeiről, kivándorlásról, szóval a magyar nép »sorskérdéseiről«. Ez a történelmi hangulat az újtásnak és a konstruktív forradalomnak, a népi megújulásnak a politikai izgalma volt, tehát valami légnemű halmazállapot. Mozgalom lett, de nem volt szilárd formája, nem volt mederbe vajt útja, nem volt kitűzött iránya, csak tere volt, amelyben szerte áramlott.”

Lelkes írásán nemcsak a „hőskor” izgalma érződik, hanem a politikai és egyben tudományos önbírálat is. Értékelése szerint a Márciusi Front-mozgalom — noha szelleminek mondták — „jellegzetesen és egyértelműen írói volt... írói volt a hatás: az ország, mint közönség visszhangzott rá”.

Ezt a politikai hangulatot azonban a Márciusi Front nem tudta kihasználni: „1937 őszén és telén érte el legmagasabb hőfokát a fölidézett politikai hangulat, ez a néhány hónap volt a hőskor tetézése. Ezekben a hónapokban olyan közönsége volt az ország a »falukutató« irodalomnak, hogy mind a mozgalom írói, mind a közönség előtt szinte korlátlan lehetőségek nyíltak meg.

Ha ebben az időben van soraink között legalább egy olyan politikus, aki ösztönrel és ítélőképességgel ismeri a politikai cselekvés elemeit, és van benne erő, amely bánni is tud ezekkel, szóval politikai cselekvőképesség, akkor a fölgerjesztett hangulatból politikai mozgalom lehetett volna, a lelkesedő közönségből politikai követők és hívek serege, és az írókból garnitúra, vagy legalábbis politikai agitátorok fényes csapata. Nem volt. A mozgalmából nem lett politikai mozgalom.

Ha lett volna soraink közt ebben az időben olyan politikai gondolkodó, aki nemcsak íróilag lát, érez és gondolkodik, hanem politikai érvénnyel föl tudja mérni a valóságot és meg tudja fogalmazni a föltámadt politikai kívánságokat, akkor egy olyan, zászlóra írható politikai eszme született volna, amely cselekvő és harcoló sereg nélkül is politikai hatást ér el, és alkalmas időben országot formálni lehetett volna képes. Nem volt. Mozgalmunk ilyen minőségben sem vált politikáivá.”

Az okok között említi, hogy a mozgalom szereplői nagyon különböző emberek voltak, írói törekvés és nem kevésbé politikai hovatartozás tekintetében. Azt is sokatmondónak tartja, hogy többségük nem parasztszármazású, hanem középosztálybeli volt, „akiknek fölfedezés és »vállalás« volt a parasztság.” Véleménye szerint „az irodalmi törvények szerint élő politikai hangulat nem lett más, mint aminek indult”, ahhoz azonban, hogy „annak is megmaradjon, ami volt, nem futotta erejéből.” Előrelátó jóslása bekövetkezett: perek indultak az írók ellen (őt is bíróság elé állították), „lohadt a hangulat heve és 1938 tavaszától kezdve egyre inkább estébe hajlott a hőskor alkonya”.

A hőskor értékeit a megjelent művekben látja: „Ami változatlan sugárzó erővel megmaradt, mint a hőskor szülötte és jövőre szóló tanúja, nem más, mint az a néhány mű, ami ekkor született. A Viharsarok, a Puszták népe, A tardi helyzet, a Néma forradalom, a Futóhomok, Az Alföld parasztsága, a Számadás, Egy parasztcsalád története”.

A Márciusi Front-mozgalom résztvevői közül azok, akik 1937—38 tanulságai nyomán felismerték az Erdei hangoztatta igazságot a politikai küzdelem és politikai mozgalom szükségességéről, vele együtt alakították meg Makón 1939-ben Péter-Pál napján a Nemzeti Parasztpártot.

JEGYZETEK:

1. Erdei Sándor: Erdei Ferenc életrajza = Erdei Ferenc: Emberül élni. Gondolat, 1974. 588. old.
2. Erdei Ferenc: Szövetkezeti napló. 1937—1945. = Erdei Ferenc válogatott írásai és beszédei. Kossuth Könyvkiadó. 1973. 28. old.
3. Várospolitikai Szemle (Makó) 1937. augusztus.
4. Uo.
5. Várospolitikai Szemle (Makó) 1937. március.
6. K. Nagy Magda: A Válasz. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1963. 327—328. old.